

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА  
Історичний факультет  
Кафедра давньої та нової історії України

  
«ЗАТВЕРДЖУЮ»  
Заступник декана науково-педагогічної та  
історичної навчальної роботи  
Тарас ПШЕНИЧНИЙ  
2021 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ  
Історія християнських церков в Україні


для студентів

галузь знань 03 Гуманітарні науки  
напрямок підготовки 032 Історія та археологія  
освітній рівень перший (бакалаврський)  
освітня програма історія України та культурна антропологія  
(з поглибленим вивченням іноземних мов)  
вид дисципліни обов'язкова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021/2022
Семестр	4
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладачі: Ульяновський Василь Іринархович, доктор історичних наук, професор, професор  
кафедри давньої та нової історії України

Пролонговано:

на 2020/2021 н.р.  «28» 2021 р.  
(підпис, ПІБ, дата)  
на 20\_\_/20\_\_ н.р. \_\_\_\_\_ (\_\_\_\_\_) «\_\_» 20\_\_ р.  
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2021

Розробник: Ульяновський Василь Іринархович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри давньої та нової історії України

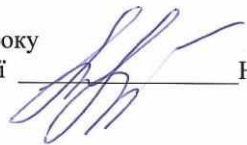
ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри давньої та нової історії України  
  
Віктор КОЛЕСНИК

Протокол № 12 від «30» 06 2021 р.

Схвалено науково-методичною комісією історичного факультету

Протокол № 7 від «26» 08 2021 року  
Голова науково-методичної комісії



Наталія ТЕРЕС

## ВСТУП

**1. Мета дисципліни** – показати особливості функціонування різних християнських конфесій в Україні. З'ясувати власне релігійні складники існування церковної структури та виконання нею головних сакральних функцій. Показати спільне й відмінне у формуванні церковних структур різних конфесій в Україні.

**2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:**

*Знати:* основні етапи еволюції структури християнських Церков в Україні, базову інформацію щодо головних подій, осіб, текстів, ідей, конфесійних особливостей, системи вірувань та їхньої еволюції, співвідношення релігійного та конфесійного чинників в історії України.

*Вміти:* аналізувати інформацію церковних джерел, настанови церковних лідерів, складники церковних і конфесійно-полемічних текстів.

*Володіти елементарними навичками* розрізнення храмів різних конфесій та юрисдикцій в межах однієї конфесії, визначення посвяти храмів через візуальні символи (ікони, скульптури, знаки); визначати представників духовенства різних рівнів за зовнішнім виглядом; визначати конфесії за змістом священних книг.

**3. Анотація навчальної дисципліни.** Курс передбачає поглиблене знайомство з історією основних християнських конфесій України до XIX ст. Матеріал подається в кількох головних напрямках: поетапно-хронологічному, порівняльно-історичному та спеціально-церковному. В курсі найбільш детально аналізується історія Православної Церкви в Україні від початків поширення східної гілки християнства до першого етапу синодального періоду після ліквідації Патріархії в Російській імперії. Так само детально вивчається процес поширення й еволюції в Україні Римо-Католицької Церкви та класичного протестантизму (лютеранство та кальвінізм).

**4. Завдання (навчальні цілі)** полягає в розвитку теоретичних та практичних компетенцій студентів стосовно вивчення історії християнських Церков в Україні, з'ясування основних етапів еволюції окремих конфесій, їх особливостей, співвідношення релігійного та національного чинників, ролі церковних структур та їхніх чільних діячів в історичному процесі, позитивній та негативній сторонах церковного життя українського соціуму в минулому.

**5. Результати навчання за дисципліною:**

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання (за необхідності)	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	<i>Знати:</i> основні конфесії та їхню еволюцію в Україні впродовж «довгого середньовіччя» (включно з 18 ст.)	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>Контрольна робота 1, підсумкова контрольна робота (залік)</i>	15%
1.2	<i>Знати:</i> різницю конфесій у системах віровчення, організації, зовнішніх і внутрішніх проявів життя, церковного мистецтва	<i>Лекція, самостійна робота</i>	<i>Контрольна робота 2, підсумкова контрольна робота (залік)</i>	15%
2.1	<i>Вміти:</i> аналізувати тексти церковного походження різних рівнів (від полемічного й пропагандистсько-	<i>самостійна робота</i>	<i>Усне опитування, індивідуальне творче</i>	36%

	апологетичного до «документів дня»		завдання 1, підсумкова контрольна робота (залік)	
2.2	Вміти: аналізувати історичні джерела, на основі яких здійснюються реконструкції церковного життя в Україні різних періодів та різного конфесійного спрямування	самостійна робота	Усне опитування, індивідуальне творче завдання 2, підсумкова контрольна робота (залік)	34%

#### 6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Результати навчання дисципліни Програмні результати навчання	1.1	1.2	2.1	2.2	2.3
ПРН 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.	+	+		+	
ПРН 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності.	+	+			+
ПРН 12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.	+		+	+	
ПРН 13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.	+	+		+	+
ПРН 14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.	+	+	+	+	

## 7. Схема формування оцінки.

### 7.1 Форми оцінювання студентів:

#### - семестрове оцінювання:

1. Контрольна робота з тем ЗМ1 (тест): РН 1.1.— 10 балів/6 балів\*.
2. Контрольна робота з тем ЗМ2 (тест): РН 1.2. – 10 балів/6 балів
3. Оцінювання роботи на семінарських заняттях ЗМ1: РН 2.1. – 16 балів/ 9 балів.
4. Оцінювання роботи на семінарських заняттях ЗМ2: РН 2.2. – 14 балів/ 9 балів.
5. Індивідуальне творче завдання з тем ЗМ1: РН 2.1. – 15 балів/ 9 балів.
6. Індивідуальне творче завдання з тем ЗМ2: РН 2.2. – 15 балів/9балів.
7. Підсумкова контрольна робота (залік): РН 1.1. – 2.2. – 20 балів/12 балів.

\* максимальний бал/ пороговий бал для отримання позитивної оцінки з відповідної форми контролю

#### підсумкове оцінювання: залік

- максимальна кількість балів, які можуть бути отримані – 20.

- оцінюються такі результати навчання студентів: теоретичні знання курсу, критичні вміння аналізувати історичні документи та матеріали, здібності до розбору конкретних ситуацій церковно-релігійного життя.

- форма проведення заліку – письмова, види завдань - завдання роботи триступеневі: теоретичне завдання - 30% (докладно викласти догматичні норми віровчення певної конфесії), практичне завдання - 30% (визначити посвяту храму за зовнішніми ознаками); творче завдання 40% (дати оцінку історичного джерела, котре розглядалося на семінарських заняттях).

- необхідна умова допуску до заліку: студент не допускається до заліку, якщо впродовж семестру набрав менше ніж 40 балів (критично-розрахунковий мінімум).

### 7.2 Організація оцінювання:

Контроль знань студента здійснюється за модульно-рейтинговою системою. Загальну кількість балів студента формують семестрові бали, отримані з усіх тем двох змістових модулів (бали, отримані під час семінарів; бали, отримані за виконання творчих завдань; бали, отримані під час модульного контролю (за виконання тестових завдань), а також бали, отримані під час складання підсумкового контролю (заліку), а саме: за виконання запропонованих завдань.

Зміст курсу поділений на два змістових модулі. Кожний змістовий модуль включає в себе лекції, семінари, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу відповідної частини курсу. У змістовий модуль 1 (ЗМ1) входять теми 1-4, у змістовий модуль 2 (ЗМ2) – теми 5-11.

Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: семестрове оцінювання (тести, усне опитування, творчі завдання) і підсумкове оцінювання (залік).

Загальна сума балів – 100 балів (із них, семестрове оцінювання – максимум 80 балів; підсумкове оцінювання (екзамен) – максимум 20 балів)

Змістовий модуль 1. Православна церква в Україні			Змістовий модуль 2. Католицизм та протестантизм в Україні			Підсумкова контрольна робота (залік)
41 заліковий бал (максимум)			39 залікових балів (максимум)			
Семінарські заняття	Самостійна робота (індивідуальн е завдання)	Модульний контроль	Семінарські заняття	Самостійна робота (індивідуальн е завдання)	Модульний контроль	
16 (максимум)	15 (максимум)	10 (максимум)	14 (максимум)	15 (максимум)	10 (максимум)	

**Творче письмове завдання** студент подає викладачу на останньому семінарі кожного змістового модулю, зокрема творче завдання 1 – остання декада березня, творче завдання 2 – остання декада травня.

Критеріями оцінки творчої роботи студента є:

\* глибоке розкриття теми, представлено власне бачення проблеми – 12-15 балів

- \* тема розкрита повністю, з власними оцінками, але наявні окремі несуттєві помилки при викладі фактичного матеріалу – 10-11 балів
- \* робота відображає знання фактичного матеріалу з питання – 8-9 балів
- \* відображені лише деякі аспекти проблеми – 6-7 бали.
- \* розкриті лише деякі аспекти проблеми, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу – 3-5 бали.
- \* робота має значні помилки – 1-2 бали

Упродовж семестру оцінюється робота студента під час кожного семінару (виступ, доповнення, участь у дискусії). Під час семінару студент має можливість досягти від 0,5 до 2 балів.

На семінарських заняттях кожна усна відповідь оцінюється максимум в 2, мінімум в 0,5 бала Критеріями оцінювання відповіді під час семінару є:

- \* повнота розкриття питання – 0,5 бала;
- \* логіка викладення матеріалу – 0,5 бала;
- \* використання основної й додаткової літератури – 0,5 бала;
- \* аналітичні міркування, вміння робити висновки – 0,5 бала.

Після завершення відповідно ЗМ1 і ЗМ2 проводяться **контрольні роботи** у формі тестів, зокрема, Контрольна робота 1 (середина квітня) і Контрольна робота 2 (середина травня). Контрольна робота містить 3 завдання, правильна відповідь на перші два оцінюється в 3 бали, а на третє в 4 бали.

У випадку відсутності студента з поважних причин відпрацювання та перездачі модульних контрольних робіт здійснюються відповідно до чинних в Університеті нормативних документів.

Залік виставляється за результатами роботи студента впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів. Студент, який набрав суму балів **не менше** встановленого мінімуму залікових балів (60), має право, за погодженням з викладачем, не виконувати підсумкову контрольну роботу. У випадку, коли студент має бажання збільшити кількість балів (але не більше ніж до 100) він складає залік.

**Підсумкова контрольна робота (залік)** містить три завдання, 1-е і 2-е з яких оцінюються в 15 балів, 3-є – в 10. Критеріями оцінювання відповіді є:

*Завдання 1-2:*

- \* Відповідь повна, представлене власне бачення проблеми – 12-15 балів
- \* Відповідь повна з власними оцінками, але наявні окремі несуттєві помилки при викладі фактичного матеріалу – 10-11 балів
- \* Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання – 8-9 балів
- \* Відповідь фрагментарна, відображені лише деякі аспекти проблеми – 6-7 бали.
- \* Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу – 3-5 бали.
- \* Відповідь має значні помилки – 1-2 бали

*Завдання 3:*

- \* Відповідь повна, представлене власне бачення проблеми – 10 балів
- \* Відповідь повна з власними оцінками, але наявні окремі несуттєві помилки при викладі фактичного матеріалу – 7-8 балів
- \* Відповідь відображає знання фактичного матеріалу з питання – 5-6 балів
- \* Відповідь фрагментарна, відображені лише деякі аспекти проблеми – 3-4 бали.
- \* Відповідь фрагментарна, наявні суттєві помилки при викладі фактичного матеріалу – 2 бали.
- \* Відповідь має значні помилки – 1 бал.

Умовою допуску до заліку є отримання студентом під час семестрового оцінювання не менше ніж 40 балів (**критично-розрахунковий мінімум**). При цьому обов'язковим є успішне складання модульних контрольних робіт. **Рекомендований мінімум** для допуску до заліку – 48 балів.

При простому розрахунку отримаємо:

	Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	Залік	Підсумкова оцінка
Мінімум	25	23	12	60
Максимум	41	39	20	100

### 7.3 Шкала відповідності оцінок

<b>Зараховано / Passed</b>	60-100
<b>Не зараховано / Fail</b>	0-59

## 8. Структура навчальної дисципліни. Тематичний план лекцій і семінарських занять

№ п/п	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
<b>Змістовий модуль 1. Православна церква в Україні</b>				
1.	<b>Тема 1.</b> Значення слова та зміст поняття «Церква/церква»; джерела віровчення, інституційні складники християнських Церков; предмет і завдання історії Церкви. Періодизація історії християнських Церков в Україні	2	-	2
2.	<b>Тема 2.</b> Православна Церква: загальні відомості: походження, значення та суть назви; догматичні й обрядові особливості Православної Церкви; устрій, управління та підстави провадження церковного життя	4	-	4
3.	<b>Тема 3.</b> Основні етапи історії Візантійської Церкви і проблеми візантинізму в Київській митрополії. Церковні собори. Православна ієрархія. Єпархіальне управління. Церковний суд і церковне право <i>Тема семінару:</i> Києво-руські церковні тексти	2	2	2
4	<b>Тема 3.</b> Духовно-літургійна та освітня діяльність Православної Церкви. Поширення церковно-службових книг, українські переклади Святого Письма. Основні богословські твори християнського Сходу, збірники, агіографічна література та їх побутування в Україні. Роль Афону в духовному житті України. Друковані церковні видання в Україні <i>Тема семінару:</i> Києво-Печерський патерик та його друковані редакції як джерело з історії Церкви в Україні	4	2	4
5.	<b>Тема 4.</b> Православні монастирі і храми. Святі Вселенської та Української Церков. Поняття та суть канонізації <i>Тема семінару 1:</i> «Тератургіма» Афанасія Кальнофойського: інформаційний потенціал (2 год.) <i>Тема семінару 2:</i> Князівські церковні Устави (2 год.) <i>Тема семінару 3:</i> Кормчі книги як основа церковного права та способу християнського життя (3 год..)	4	4	6
6	<i>Індивідуальне творче завдання 1</i>	-	-	4
7	<i>Контрольна робота 1</i>	-	1	-
<b>Змістовий модуль 2. Католицизм та протестантизм в Україні.</b>				
8	<b>Тема 5.</b> Римо-Католицька Церква: походження, значення та вживання назви; догматичні та обрядові особливості; Рим як	2	-	2



	центр Західного християнства; початки католицизму в Україні			
9	<b>Тема 6.</b> Католицькі монаші ордени: християнський ідеал і практична діяльність. Релігійна свідомість католиків.	2	-	2
10	<b>Тема 7.</b> Основні етапи поширення католицизму в Україні. Єпископії, папські нунції, парафії	2	-	2
11	<b>Тема 8.</b> Літературно-богословська, книговидавнича та просвітницька діяльність Римо-Католицької Церкви в Україні	2	-	4
12	<b>Тема 9.</b> Виникнення й поширення протестантизму в Європі. Початки протестантизму в Україні. Православні єреси.	2	-	4
13	<b>Тема 10.</b> Західноєвропейські реформаційні рухи в Україні: лютерани й кальвіністи, антитринітарії, соцініани	2	-	2
14	<b>Тема 11.</b> Теологічна, перекладацько-просвітницька та освітня діяльність протестантів в українських землях <i>Тема семінару 1:</i> Монастирські надання (акти): декодування системи релігійної свідомості (2 год) <i>Тема семінару 2:</i> Іконографія як джерело з історії християнських Церков в Україні (3 год) <i>Тема семінару 3:</i> Архітектурні церковні пам'ятки та їх «прочитання» істориком (3 год) <i>Тема семінару 4:</i> Католицькі катехізиси (2 год) <i>Тема семінару 5:</i> Протестантські Біблії та катехізиси (1 год)	2	2	4
15	<i>Індивідуальне творче завдання 2</i>	-	-	4
16	<i>Контрольна робота 2</i>	-	1	-
17	<i>Підсумкова контрольна робота (залік)</i>	-	2	-
	<b>ВСЬОГО</b>	<b>30</b>	<b>14</b>	<b>46</b>

Загальний обсяг **90 год.**, в тому числі:

Лекцій **30 год.**

Семінари **14 год.**

Самостійна робота – **46 год.**

## 9. Рекомендовані джерела:

### Основні:

1. Ісіченко І. Історія Христової Церкви в Україні. Х., 2003.
2. Ісидор І. Патрило. Джерела та бібліографія історії Церкви в Україні. Рим, 1978-1994. Т.1-3.
3. Історія релігії в Україні. В 10 т. К., 1999.
4. Головащенко С. Історія християнства. К.: Либідь, 1999.
5. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. К.: Освіта, 1992.
6. Крижанівський О.П., Плохій С.М. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. Т.3. К., 1994.
7. Ульяновський В.І. Історія Церкви та релігійної думки в Україні. Т.1-2. К., 1994.
8. Ульяновський В.І. Церква в Українській державі 1917-1920 рр. Кн.1: Доба Української ЦР. – К., 1997. Кн.2: Доба Гетьманату Павла Скоропадського. – К., 1997.
9. Ричка В. Київ – другий Єрусалим. К., 2005.
10. Шевченко В.М. Словник-довідник з релігієзнавства. К.: Наукова думка, 2004.

*Додаткові:*

1. Іваськів Й.В. Український народ і християнство: історичний нарис. К., 2005.
2. Іванишин В. Українська Церква і процес національного відродження. Дрогобич, 1990.
3. Ковальчук А.С. Географія релігій в Україні. Львів, 2003.
4. Ластовський В. Історія Православної Церкви в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст.: історіографічні аспекти. К., 2006.
5. Моця О., Ричка В. Київська Русь: від язичества до християнства. К., 1996.
6. Саган О.Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан. К., 2004.
7. Осадчий В. Католицька Церква в Україні. Луцьк, 2001.
8. Попшэ А. Студиты на Руси. К., 2011.
9. Православ'я: український вимір. К.: Кондор, 2004.
10. Шуба О. Релігія в етнонаціональному розвитку України. К.: Криниця, 1999.